բինակ Լէյպցիգի մօտ եղած յաղթութեան տարեդարձը տօնելու համար 43 հիւրանոց և այդ տեսակ հիմնարկութիւններ էին բռնված։ Այդ բոլոր տօների նպատակն է գրգռել ամբոխի ազգասիրութիւնը։ Այդպիսի ժողովների մշտական ճառախօսները մեկնում են, որ այդ բոլոր փառաւոր յիշատակների համար նրանք պարտական են հօհենցօլլերների փառքով պսակված տանը, հաստատ և ամուր կառավարութեանը, որ երբէք չէր կարող փառքով ծածկել իր ժողովրդին և հզօր կայսերութիւն հիմնել, եթէ հայրենիքի անամօթ թշնամիները, ազատամիտները, միջոց ունենային խանգարել կառավարութեանը, ինչպէս այդ անում են նրանք այժմ, աշխատելով արգելել Իշխան Բիսմարկին բարեւներին բարօրութեանը հասցնել։

Օտարօտի է կրկնել, որ կաշառելը ընդհանրապէս անազնիւ և վնասակար գործ է և որ նա անբարոյականացնում է թէ կաշառողին և թէ կաշառվողին։ Բայց, իմ կարծիքով, կաշառելու ոչ մի ձևը այնքան անբարոյականացնող հետևանք չէ կարող ունենալ, որքան խմիչքատների մէջ ամբոխին հարբեցնելը։ Բաւական է նրանցից մէկի մէջ ներկայ գտնվել համոզվելու համար, որ ուելի վատ և անբարոյական միջոց չէ կարելի հնարել։ „Անկախ թղթակիցները“ վառ գոյներով նկարագրում են „հակաառաջադիմական շարժումը“, որ տարածվել է ամբողջ Բերլինի մէջ և քաջութեամբ աւելացնում են, թէ „պահպանողական ուղղութիւնից և Իշխան Բիսմարկի քաղաքականութիւնից ոգևորութիւնը այնքան ընդհանրացած և անսանձելի է, որ Իշխան Բիսմարկը կարող է իրան բաղդաւոր մարդ անուանել։“ Ես կասկածում եմ, որ Իշխան Բիսմարկի կարծիքը գործերի այժմեան դրութեան մասին նման լինէր նրա վարձած ատիճանաւորների կարծիքին։ Բայց եթէ նա ճշմարիտ իրան բաղդաւոր է համարում, ուրեմն դա այնպիսի մի բաղդաւորութիւն է, որին չի նախանձի ոչ մի իսկական պետական գործիչ, որովհետև իւրաքանչիւր մարդ հասկանում է, թէ այդպիսի բաղդաւորութեան համար ապագայում ժողովուրդը վճարում է ծանր և դառն տանջանքներով։ Պահպանողականները ճշմարիտ կարողացան մի „շարժում“ ստեղծել, բայց ոչ „հակաառաջադիմական“, այլ „հակասեփականական։“

Ինչ կը վերաբերի ոգևորութեանը, նա կայ, բայց գաղանային ոգևորութիւն, որ հարբեցողութեան հետևանք է։ Խմիչքատների մէջ հաւաքվող ամբոխը, որ պահպանողական ժողովի փառաւոր անունն է կրում, գրեթէ չէ լսում ճառախօսներին։ Միայն սկզբից մի փոքր կարգապահութիւն է լինում, իսկ յետոյ քանի որ խմում են աւելի և աւելի չեն լսում արտասանած ճառերը։ Բարձր խօսում են, յիշոցներ են տալիս, ծիծաղում են, դատարկ բաժակներով ծեծում են սեղանը, դարձեալ գարեջուր պահանջելով, ծառաները վազում են սեղանների անցքերի մէջ, մի խօսքով այդ ժողովները կատարեալ Սոդոմ են, որտեղ ոչինչ չէ կարելի լսել և ոչ ոք էլ չէ ցանկանում լսել։ Անմտութեամբ, առանց մրցածութեան ծափահարում են զուարճութեան համար։ Մէկը կը ծափահարէ և հարբած ամբոխը շարունակում է սկսածը։ Բայց երբ չափից դուրս կը հարբեն, կռիւ է սկսվում։ Ոչ մի ժողով չէ լինում, որի ժամանակ մէկին չը ծեծէին, վզին տարով դուրս չանէին, կամ մի ընդհանուր կռիւ չը պատահէր։ Ծեծում են բարեկամներին և օտարներին, առանց ջոկելու, որովհետև ձեռքերը քոր են գալիս։ Մի մարդու դուրս ձգելը այդ ժողովների նախագծի մասն է կազմում։ Կը բռնեն մի մարդու և կապոցի նման ձեռքից ձեռքի վրա կը դցեն, մինչև այդ մարդը դռնից դուրս կը նետվի։

Եւ այդ բանն էլ առանց պատճառի, ուրախութեան համար է կատարվում։ Ընտած են հարբած բանւորներ և յանկարծ լսում են ճառախօսների կցկտուր խօսքեր. „արիւնարբու անաստուածներ, մշակ դասի արիւնով և քրտինքով ապրող հարստահարողներ, պէտք է վերջ դնել դումարի արտօնութեանը, թող Պալեստինա կորչի հրէի ծնունդը“ և այլն այս ձևով։ Եւ յանկարծ բանւորներից մէկը կանչում է. «Ի՞նչ էք կարծում, եղբայրներ, այս երկար քիթ ունեցողը հրէայ չէ»։—„Հրէայ է, պատասխանում են նրան, դուրս անենք, դուրս“։ Այնուհետև հրէայ կարծվածի գլխարկը քաշում են մինչև նրա աչքերը և, բռունցքներ տալով, դուրս են գցում դռնից։—„Բայց ես հրէայ չեմ, կանչում է հրէայ կարծուածը, ես գերմանացի եմ...“ Նրան չէ լսում հարբած ամբոխը։ Պատահում է, որ կարծեցեալ հրէան ժողովի մէջ բարեկամներ և ծանօթներ է ունենում և այն ժամանակ ընդհանուր կռիւ է սկսվում։ Հասկանալի է, որ իսկական հրէաները այդպիսի ժողովների մէջ երբէք չեն լինում։

Ժողովներին ներկայ գտնվող պօլիցիականները, որոնք փակում են ազատամիտների ժողովները, հէնց որ մի փոքր աղմուկ է բարձրանում, ներողամտութեամբ վերաբերվում են պահպանողականների անկարգութիւններին, այնպէս որ փողոցային պօլիցիականները բռնում են նրանց, որոնք փողոցում էլ կռիւը շարունակում են։

Չը կարծէք, որ ես ձեզ բացառական մի պատկեր եմ նկարագրում, որ պատահմամբ տեղի է ունեցել։ Տարաբաղդաբար դա մի երևոյթ է, որ պատահում է ամեն գիշեր զանազան տեղերում։ Մինչև անգամ կարգապահ-պօլիցիականները զանգատվում են. „եթէ, ասում են նրանք, այսպէս շարունակվի, հարկաւոր կը լինի հրաժարվել պաշտօնից։ Բոլոր գժերը կարծես կտրել են իրանց կապանքները, կռւում են փողոցների մէջ, իսկ գողութիւնները հետզհետէ շատանում են։“ Եւ այդ ճշմարիտ է։

Ամենից վատն այն է, որ ընտրողական ցոյցերի այդ ձևը ոչ թէ միայն մայրաքաղաքում, այլ և նահանգների մէջ է գործադրվում։ Բոլոր քաղաքներում, որտեղ պահպանողականները իրանց թոյլ են զգում, նրանք դիմում են ամբոխին հարբեցնելու միջոցին, որ միշտ անկարգութիւններով է վերջանում։

Եւ այդ բոլորը կատարվում է „ընդհանուրի բարօրութեան“ և կառավարութեան անունով։ Դատեցէք, թէ վերջը դրանք ինչ ազդեցութիւն կը գործեն և ինչպիսի հետևանքներ կունենան։ Բացի այդ դրական միջոցներից, գործ են դնում և բացառականներ, այսինքն պահպանողականները աշխատում են խանգարել ազատամիտների ժողովները։ Նրանք այդ նպատակին հասնելու համար բացի յայտնի միջոցներից գործ են դնում և դաղտնիներ, որոնց մասին ես մի այլ անգամ կը գրեմ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Բերլինից լրագիրներին հեռագրում են հոկտեմբերի 15-ին հետևեալը. Բերլինը բէյխստագի անդամ ընտրեց չորս առաջադէմներին՝ Բիսմարքին, Լէօվէին, Զաուկէնին և Վիրխովին։

—Վիէննայի լրագիրները հաղորդում են, որ իտալական թագաւորը և թագուհին հասան հարաւային երկաթուղու կայարանը, 7 ժամին և 40 րոպէին կէսօրից յետոյ։ Հումբէրտ թագաւորին և Մարգարիտա թագուհուն ամենասիրալիր կերպով դիմաւորեցին կայսրը, թագաժառանգը և Կարլ-Լուդվիգ. Վիլհելմ-Ալբրէխտ, Յովհան-Սալվատոր և Եւգենիա էրցհերցօգները։ Միապետները գրկեցին միմեանց և համբուրվեցան։ Կայսրը համբուրեց իտալական թագուհու ձեռքը։ Հումբէրտ թագաւորը գրկեց և համբուրեց թագաժառանգ Իշխան Ռուդոլֆին։

—Ֆրանսիական լրագիրները հոկտեմբերի 16-ից հաղորդումեն հետևեալը։ Երէկ Գամբէտտա կանչեց Դէվէս, Գիշար, Լէգրան և Կազա պատգամաւորներին և յայտնեց նրանց, որ ինքն ժամանակաւորապէս կընդունի մինիստրների խորհրդի նախագահութիւնը, բայց այն պայմանով, եթէ նոր պատգամաւորների ժողովի մեծամասնութիւնը, նախ քան թէ ինքն գործերի կառավարութիւնը կընդունի, կը յայտնի նրան իր վստահութիւնը։ Նախ քան թէ այդ քայլի անելը, Գամբէտտա տեսակցութիւն ունէր Ժիւլ-Ֆէրրիի հետ։ Հոկտեմբերի 26-ին, ֆրանսիացիները առանց կռւի կէրուանը գրաւեցին։ Թշնամին դէպի հարաւ փախաւ։

—Բերլինից հեռագրում են լրագիրներին հոկտեմբերի 26-ին հետևեալը։ Մինչև այժմ յայտնի են միայն 110 շրջանների մէջ կատարված ընտրութիւնների հետևանքները։ Երեսուն և մէկ շրջանում կրկնաքուէարկութիւն կը լինի. կենտրօնի կուսակցութեան անդամներ ընտրված են քսան և երկու, առաջադէմները—տասներկու. սէցէսիօնիստներ, ազգային-ազատամիտները և ժողովրդական կուսակցութեան անդամները— վեց վեց, պահպանողականներ—երեք, ազատ պահպանողականներ—եօթ, լեհացիներ— երեք. «բողոքի» կուսակցութեան անդամներ—երեք, պարտիկուլարիստներ—երկու։ Գիւղական շրջաններում ընտրութիւնների հետևանքները դեռ ևս յայտնի չեն։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պ. Պետերբուրգի պրոկուրօրը լսել էր, որ այդ տեղի մի հարուստ և գեղեցիկ փողոցում բնակվում է մի զառամեալ մարդ, որ համարեա երեխայական աստիճանի էր հասել։ Նա ունէր բաւական հարստութիւն, բայց ապրում էր շատ աղքատ։ Պրոկուրօրը երկու պաշտօնակատար անձանց հետ գնաց ծերունու բնակարանը։ Մանելով բակը, նրանք տեսան մի փայտեայ հին և անպիտան տուն, որը ցած չինած էր, համարեա երկրի մէջ, այնպէս որ բոլոր խոնաւութիւնը բակից թափանցում էր նրա մէջ պատուհանների միջոցով, որոնք դասաւորված էին գետնից ցած։—

Այս տան նախասենեակը, ուր մտան պրոկուրօրը և նրա ուղեկիցները, բաւական հանդուրժելի էր։— Նրա պատերը զարդարված էին մաքուր պաստառներով և տալիս էին նրան նոր ձև։— Այստեղ տեսան սրանք երկու կանանց և մի զինուորի, որոնք ինքնաեռի մօտ նստած թէյ էին խմում։— Երբ պրոկուրօրը հարցրեց նրանց ով լինելը, կանանց մէկը պատասխանեց թէ իրան պարոնի խոհարարի կինն է։—

—Կարելի է տեսնել ձեր պարոնին, հարցրեց պրոկուրօրը։

—«Ո՛չ, չէ կարելի է, պատասխանեց կինը, նա ոչ ոքի չէ ընդունում իր մօտ։

Երբ պրոկուրօրը յայտնեց իր ով լինելը, խոհարարի կինը իսկոյն բացեց դուռը դէպի միւս սենեակը։— Նախասենեակից նրանք մի քանի աստիճան ցած իջնելով, մտան մի անպիտան և մութ սենեակ, որի պատերը խոնաւութեամբ և պաստառներով էին միայն ծածկած, իսկ յատակի տախտակամածը այնքան թաց էր, որ պրոկուրօրը և նրա ուղեկիցներցը ստիպված էին կրկնակօշիկ (колоши) հագնել։—Այդ սենեակը զուրկ էր տան կարասիքներից, միայն դրած կային այնտեղ անդուկներ և զամբիւղներ, որոնք բոլորը անպիտան բաներով և կոտորներով լիքն էին։— Մի ուրիշ անդուկի մէջ կային թղթեայ փաթեթներ, իսկ անկիւնում զլզված էին զինուորական պարագաներ և սրա նմանները։—

Սրանք անցան մի ուրիշ փոքր, նեղ և մութ սենեակ, որտեղ տեսան ծերունուն անկողնակալի վրա պառկած։—Այդ սենեակի միակ պատուհանը վարագուրված էր մի ցեխոտ կեղտաշորով։—Անկողնակալի մօտ դրած կար մի սակառ ջրկրած (ушатъ) մի անպիտան հիւթով։ — Պրոկուրօրի կանչելուն պէս, ծերունին բարձրացաւ տեղից և գնաց առաջին սենեակը։—Նա փաթաթած էր մի ճղրոտած խալաթի մէջ, նրա բազմախորշոտ երեսը և ալեոր մազերը ճմլված էին ցեխով։—Պրոկուրօրը հարցրեց, թէ ինչու չէ լուացվում, պատասխանեց թէ լուացվում է և օգոստոսին էլ եղել է բաղնիսում։—

—Ձեզ մօտ երթ և եկ անողներ լինում են, ծանօթներ ունէք թէ ոչ, հարցրեց պրոկուրօրը ծերունուց։—

—Ինչպէս չէ, գալիս են բարի մարդիկ և մի քանի հօլլանդացիք, որոնցից մէկը միշտ բերում է ինձ համար մի չիշ գարեջուր, պատասխանեց ծերունին։—

—Ձեր ծառայից գոհունակ էք։

—Ծառայից. ծառայից ես վախում եմ, եղաւ ծերունու պատասխանը։

—Հարստութիւն և փող ունէք։

—Քիչ ունեմ բանկում, մինչև հարիւր հազար ռուբլի։

—Կարելի է ուրիշ տեղ էլ ունէք փող կամ կայք։

—Ահա այն զամբիւղի մէջ կարծեօք քիչ կան։ Եւ արդարև զամբիւղի յատակում, որ լիքն էր բոլոր անմաքուր բաներով, գտան նրանք մինչև 40 հազար ռուբլի։

—Կարելի է ուրիշ տեղ էլ ունէք փող, շարունակեց իր հարցը պրոկուրօրը։

—Ահա այն զզրոցի (комодъ) մէջ կարծեօք ես կայ։—

Զզրոցը բանալով գտան նրա մէջ մինչև 35 հազար ռուբլի։

—Այդ ինչ իրեղէններ են, որոնք թափված մընում են այդ անկիւնում։

—«Սրանք ապրանքներ են, որոնց համար ես տուել եմ 45,000 ռուբլ, և հօլլանդացիք էլ վեր են առել ինձնից 30,000 ռուբլ պաստառի համար։

—Դուք կտակ չէք արել, հարցրեց պրոկուրօրը։

—Ինչու։

—Ի հարկէ մեռնելու էք։

—«Ո՛չ, ես չեմ կամենում մեռնել։

Սենեակից դուրս գալու ժամանակ, պրոկուրօրը դարձաւ դէպի խոհարարի կինը զանազան հարցմունքներով, որից և տեղեկացաւ, թէ խոհարարի կինը ստանում է ամսական 5 ռուբլ ռոճիկ։—Նա ուրիշ գործ չունէր, միայն պատրաստում էր ծերունու համար իւրաքանչիւր ամիս քարասերմիկ բոյսից կերակուր, իսկ այժմ իւրաքանչիւր երկու շաբաթ պատրաստում է խաչու կերակուր և բրթում նրա մէջ ծերունու համար սև հաց։—Այն մեծ սակառը (ушатъ) անմաքուր հիւթով, որը դրած էր ծերունու անկողնակալի մօտ, պարունակում էր իր մէջ այդ կերակուրը։

Այդ այցելութիւնից յետոյ, երկու շաբաթ չանցած, վախճանվեց ծերունին, թողնելով 200,000 ռուբլ։—Ծանօթները մինչև նրա վախճանվելը չէին դադարում այցելել նրան միշտ։— Ժողոված տեղեկութիւններից յայտնի երևում է, որ ծերունին ծնված էր 1770 թ. նա Մօսկվայի համալսարանի ստուդենտ է եղած, յետոյ մի նահանգական համալսարանի պրոֆէսօր և օտար տերութեան ուսումնական ընկերութեան թղթակից, իսկ յետոյ թողնելով իր 20 տարուայ ծառայութիւնը, պարապվել է տոկոսառութեամբ։—1850 թ. նա ստացել էր 400 հազար ռուբլ ժառանգութիւն, բայց մի և նոյն ժամանակ էլ կերակրվում էր այն քարասերմիկ կերակուրով։— Պէտք է կարծել, որ ծերունու հարստութիւնը 200 հազարից աւել էր, որովհետև նա բացի իր կարողութիւնից, ստացել էր մեծ ժառանգութիւն, որը պահել էր ու չէր փչացրել։—Այդ հանգամանքը նրա ժառանգութեան համար բացել էր այն ժամանակ մեծ կռիւ։—Հանգուցեալը չը կարողացաւ յառաջադրել բոլոր վկայագրերը (документы) իր իրաւունքները հաստատելու մասին, որով գործը մնաց երկար ժամանակ անվճիռ, և այդ բոլոր գործողութեան միջոցում ծերունին իւրաքանչիւր օր գալիս էր սենատի ատենադպրի մօտ, որի ձեռքումն էր նրա գործը։ Նա դնելով ձեռքը իր կրծքի վրա, ամենամեծ խոնարհութեամբ և համեստութեամբ զլուխ էր տալիս օրը երեք անգամ։—Ատենադպրի հետ վարվում էր մի և նոյն քաղաքավարութեամբ և փողոցում պատահած ժամանակ։

Կարդալով այդ, ընթերցողը ակամայ պիտի մտաբերէ Գոգոլի Պլիշկինը, որը այժմ տալիս է իր տեղը յիշեալ ծերունուն, բայց ինչպիսի կերպիւ կարողացել է այդ պրոֆէսօրը ձեռք բերել այդպիսի անհաւատալի հարստութիւն—այդ հարցը դժուար է բացատրել։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ